

Ümer İpçi

BAĞÇASARAY (oçerk)

Bağçasarayğa ğarptan Kemer Qapudan kirilir ve Dar Ağaçtan tüşülir ki, bu eki kiriş yolu da biri-birinen boy-boyuna kibidir. Kemer Qapudan kirgeniñiz kibi, solda şarqlıqtan bozma mimarlı çeşme olup, bu çeşmeniñ köksüne mihlanğan mermer levhada şu beyit yazılıdır:

*Padişahımız yol qazasından bulduğı için necat
Ehl-i İslâm şükür idüp aqıttılar ab-ı hayat.*

(Bazı rivayetlerge köre, iş bu beyit Seyid Abdulla Özenbaşlı tarafından yazılmıştır).

Çeşmeden soñra artıq Baş Cadde başlar ki, bu Dar Ağaç tübü, Yanğan Cami avuzu, Şeytan Çarşısı, Tuz, Aşlıq, Soğan bazarları ve saire adlarla bir taqım çarşı ve bazarlarğa bölünir.

Baş Cadde Bağçasaraynıñ bir başından ikinci başına qadar biraz yılan qavimsi, yatqan bir yılan kibi, boydan-boy sozulıp yatqandır ki, bu yılannıñ arqası da tüz olmayıp, enişli-yoquşlı ve çuqurlı çuqurlıdır. Onıñ çuqurlı yerleri yazda bile tizden çamur, yoquş ve sair yerleri ise angidir bir şairniñ degeni kibi:

*Yazda toz boranı,
Qışta qar boranı...*

Yahutta diger bir şairniñ degeni kibi:

*Töpesi Çufut Qalesi,
Aşası ceennem deresi,
Bağçasaray bunıñ neresi?*

Tasvirine pek uyğun olup, aqiqaten, bu toz ve qar boranları vaqtında kündüz fenernen araştırsañ, şeerni tapıştıramazsıñ. Bundan ötrü olsa kerek, vaqıtı ile: Bağçasarayda qırq yaşında bir “sabiy” coyuldı, körgenge bahşış berilecektir! – dep, dellâllar bağırışıp keze ekenler. Em, aqiqaten, Bağçasarayda olur olmaz “sabiylar” öz yollarını pek çabik adaştırırlar, çünki onıñ eki tarafında yoldan keçkenlerge ya da biri-birine darılmış kibi, arqa çevirip turğan ya da biri-birine baqıp, pencereleri özara köz qıpışır kibi, baqışqan evçikleri tizilmiş. Bağçasaray aralıqları arasında yolnu adaştırmamaq için çoq büyük bir maaret ve ustalıq kerektir.

Baş Caddenıñ eki tarafında biri-birine dayanıp, tirelip, yantayıp ve biri-birinen qoltuqlaşmış kibi, eski tükânçıqlar, qaveler, furunlar tizilmiştir ki, bunlar hastahane ögünde nevbet beklegen o zamannıñ hastalarına ya da, daa doğrusı, cami ögünde tilengen aqsaq, topal, çırpıq, solaq, soqur, sağır ve sair türlü alil, saqat tilencilerge beñzerler. Olarnıñ içinde artıq bir ayağınen qabirge soqulğan ve tayağına dayanıp: “Al-l kettim, al-l yıqıldım! Tutuñız, yıqılacağım!” – dep, soñ künlerini yaşağan, üfürseñ yıqılacaq kibi, ihtiyarlarğa beñzegenleri olğanı kibi, “tiyme maña, şimdi üstüne avanıñ!” – dep turğan tükânçıqlar da bardır. Bunlar tıştan körüniştir...

Olarnıñ içi qoba kibi qaranlıqtır, çünki bu tükânlarda pencere pek siyrek körülgen şeylerden olup, olğanları da közlerini yumıp yuqusırar kibi turalar, çünki onlarnıñ ekserisiniñ camları ya asla qoyulmağan ya da qoyulsa da qırılğan ve bu teşiklerge rastkelgen şeyler, meselâ, ulpaqları sarqqan yastıqlar, ceneviz kününden qalma çul-çuburlar ve buña beñzer şeyler tıqtatılğandır.

“Qobalar” içinde esnafırlar yani: qırşavcı, qalaycı, tenekeci, kürkçü, qalpaqçı, kiyizci, çarıqçı, qayışçı, ayaqqapçı, demirci, quyumcı, yipçi, beşikçi ve digerleri çalışırlar. Onlarnıñ içinde şergit ve qalfası bulunğanları pek siyrek, çünki esnaf öz keçinmesini zorğa çıkarır ve onıñ işlep çıkarğan malı Bağçasaraydan çoq uzaq ketemez. Şöyle ki, fabrika em dülber, em ucuz qazanlar

yapar, baqırcınıñ yasağan qazanı onıñle boy ölçüşemez, çünki fabrika qazanı yengildir ve bu yengilligi sayesinde küreşte o ağır esnaf qazanını yıqar ya da túbünü teşip taşlar...

Bu keyfsiz zenaathaneçiklerden çıqqan diger madenler de aynı bunıñ kibidir. Onlar orta asırlarda keçseler de, lâkin yigirminci asırda keçmeyle, onıñ içün bu küçük esnafqa keçiniş gayet de ağır.

Bağçasarayda Qırım ve ondan tış bazarlarğa keçken mamulâtnıñ eñ birincisi – meşin, sahtiyan olup, bunu asıllap çıkarğan tabaq esnafı eñ quvetli bir esnaf sayılır...

İşte, tabanalar. Baş Cadde ile boy-boyuna Bağçasaray deresiniñ ortasından Çürük Suv aqar. Çürük Suv bu şeerniñ “kanalizatsiyası”dır. Onıñ eki tarafına qurulğan künlerinden başlap, ta yıqılğanğa qadar kün körmegen, avası ise soñ derece sasıq, özleri ise basıq, dım qaranlıq tabanalar tizilgendir. Bu tabanalar bir takım acılarınıdır. Bu acılar özleriniñ baylıqları sayesinde küçük esnafqa qarşı konkurentsia açar, onları harabiyetke oğratırlar ve niayetinde ise, bu harabiyetke oğrağan küçük esnaf öz küçünü acılarğa satmaq mecburiyetinde qalır.

Esnaflar umumiyetle eki tabaqağa bölünir. Küçük esnaf ve ağniya tabaçası. Bu ağniya tabaçası üç-beş ve daa ziyade qalfa ve şergitni istismar eterler. Onlarınıñ Qaçı ve Belbek özenleri boylarında bağçaları da bardır. Bütün esnaflar maşına ne demek olğanını bilmezler. Tabaq esnafınıñ eñ büyük “maşınası” – tabaq yaprağı döğülgen kediktir ki, bu ta tufan kününden qalma eñ iptidaiy bir kediktir.

Er esnafınıñ bir “usta başı” olup, bular esnafınıñ selefnamesiniñ ömürge keçirilmesine nezaret eter ve selefnameden tışqa çıqqanlarını “yolsuz” bıraqır yani cezağa oğratırlar ki, bu ceza muvaqqat bir zaman işke çıqmamaq ve saireden başlap, “yolsuz” qalğan kişiğe boykot ve atta onı esnaftan çıqarmağa qadar barır.

Selefname yarı diniy bir nizamnıdır. Onıñ baş hızmeti qalfa ve küçük esnafnı zulum ve istismarğa oğratmaqtır. Usta başı esnafınıñ eñ zengininden saylanır ki, bu zengin tek öz tabaçasınıñ menfaatını közde tutar. Selefname sayesinde iri burjuaziya öz monopoliyasını da yaşatır. Pek çoq taqdirlerde küçük esnaf usta başınıñ musaaidesi olmaqsızdan öz metasını satamaz ve ilahre...

Bağçasarayda altmış beş qadar qave olup, bunıñ sebebi eppi bir kısmı hanlı edi. Bu qavelerden bir qaçı müstesna olmaq üzre, qalğanı episi tenbel yataqları olup, bu qave saipleri özleri de eñ tenbel kimseler ediler. Metası keçmey, işsiz qalğan esnaf bu qavelerde toplanır, boş künlerini mında keçirirler. Onlar beklerler. Bu qave köşelerinde sigar savurıp, beklerler. Az söyleşir, çoq susarlar. Bazan kârlıca bir alış-veriş yapsalar, içerler. Soñra kerek qavede, kerekse öz “qobasına” çekilip, anda ımpıs-tımpıs oturır, tüşünir ve beklerler. Lâkin ne beklerler, ne tüşünirler, bunı özleri de bilmezler...

Müstesna qaveler üç dane olup, bunıñ birincisi Şeytan Çarşısındaki “Şarq” qavesidir. Bu ziyadesile tabaq esnafı ağniyasınıñ ticaret ve siyaset klubudur. O zamannıñ bütün beynelhalq meseleleri mında çezilirdi. Eñ büyük siyasetçisi ise Bağçasarayda “Stolipin-2” namını qazğan ve tabaq esnafınıñ usta başı Acı Lömandır. Bu Acınıñ siyasetten ne derece dem urğanı şu misalden añlaşılır. Meselâ, gazetada mürettip hatası olaraq “parohod” sözünüñ bir arifi baş aşağı tüşer, Acı Löman ise etrafına toplanıp gazeta diñlegenlerge manalı-manalı baqıp: “Arfniñ baş aşağı tüşmesi, şu parohodniñ batmasına alâmettir!” – der.

Ekinci müstesna qave “Avropa” qavehanesi olup, mında İsmail bey özü de teşrif buyurır. Bu qave Türkiyede tasil körge ve türk gazetaları oquğan “Fatih Camisi”nde ders alğan İstanbul deñizelleriniñ klublarıdır. Mında “Qaraköz” de “Molla Nasreddin” de oqulır ve bu qızıl fesli zatlar, ama Türkiyedeki “Mevlâna”, “Bektaşiy” ve sair tekiyeler kibi bir tekiye qurmaq ve onıñ adını da “Ğor-Ğoriy” tekiyesi qoymaq istey ediler ki, adından da añlaşıldığı vecihle, tekiye ibadeti ğara-ğuranen keçecek edi.

Üçüncüsü Topal Azamnıñ qavesi olup, mında Tarpi Asan, Acı Emir, “Zıncırlı” müderrisleri ve sair din ve islâm vekilleri toplanırdı. Bu qave, bu suretle eñ mutaassiplerniñ klubu edi...

Bazan esnaf tükânınıñ aldından bir “maruşke” keçer, onlar avı içinde beklep de çibin ya da bir qurtçuq qanatınen ilişip keçken biy kibi, tükânından başını çıkarıp, bu “maruşke”niñ artından baqar ve o közden ğayıp olup ketken soñ, başını burğalap, yene eski oturğan yerlerine qaytırlar.

Bu baş burğalavnı eki manada añlamaq mümkün: biri – oy da dızman maruşke!, digeri – hayır, beklegenim bu degil... – demektir.

Bağçasarayda yüksek minareli camiler olğanı kibi, minaresi çoçamiy torğay kibi, çoçayıp turğan ya da büs-bütün minaresiz camilerinñ sayısını qavelerniñ sayısından çoq az degildir. Bu cami çoqluğu ve aynı zamanda bir qaç tekiye bulunması mında afuz, mazin, qayım, imam, hatip, sofu, şeyh ve digeri din hadimleriniñ nomaylığına delildir. Onlarınñ keçinişleri pek raattır, çünki halq onları vaqıf, ev ve tükân kiralari ile besler. Doğsañ, onlar adınıñı qoyarlar, evlenseñ nikâhınıñı qıyarlar, hastalansañ “oqurlar”, ölseñ ölüniñi yuvar, cenaze namazını qılır ve mezarğa qoyarlar...

Alış-verişçiler de çeşit qısımlarğa bölünirler. Onlarınñ içinde qoyun işkembesini tayaq ucuna taqip satqanlardan başlap, Acı Mujdaba kibi millionerler bardır. Tabiy, bu alış-verişçilerinñ 90 faizini küçük alış-verişçiler teşkil eter.

Medeniy işler pek aynorlıdır. İşte sizge maqtavlı bir “Usul-ı cedit” mektebi: Basıq bir bina. Bunıñ esnaf tükânçığından büyük bir farqı yoq. Farq tek şurasında ki, mında esnafnıñ tezyası yerine uzun raleler ve bir de qara tahta bardır. Ocanıñ minberi üstünde, divarda, falaqa asılı turur. Falaqa orta asırdan qalma bir ceza aletidir. O ucları qoşulıp bağlanğan eki tayaq olup, oca efendi “qabaat işlegen” balanıñ ayağını tayaqlarınñ arasına qıstırır ve tabanlarını töpege köterip, bar quvetinen çubuq ya da örme qamçınen bu tabanları haşlar... O küçük “caniyler” quyruğından tutulğan bir kesertki kibi, burğalanırlar, niayet, oca yorulğan soñ, falaqadan azat olurlar.

Bu mekteplerde oqulğan dersler: Quran, tecvit ilmihal, hovace-i sübyan ve biraz daa yazısızdır.

Usul-ı qadimnen usul-ı cedit arasındaki esas farq tek şekilde olup, mündericesinde balaban bir farq yoqtır. Yani usul-ı qadimde bala dört yılda qara tamsa, usul-ı ceditte eki yılda tanır. (Men usul-ı ceditnen oqudım, falaqağa oğramasam da, lâkin Bağçasaraynıñ Kör Afuzı az qala qulağımnıñ birini çıkarıp ala yazğan edi).

Bağçasarayda aliy mektepler, yani “vuz”lar dahi olup, bunlarınñ eñ meşurı “Zıncırlı Medrese”dir. Bu medreseler yuqarıda sayıp keçtiğimiz diniy hadimlerinñ yañı kadrolarını azırlarlar...

Bağçasaraynıñ acaibat ve ğaraibatı daa pek çoq ise de, lâkin biz bu qadarnen iktifa etip, onıñ merkezindeki Tuz Bazarında biraz toqtayıq...

- İşkembeler!
- Ballı-buzlu maqsımam bar! Otuz eki tişniñ Allağa emanet!!!
- Sıcağına buyurıñ, ağam, ey!
- Köydeş, çarıqlarım çoq qaviydir, qırq yıl kiyseñ, teşemezsiñ!
- Cenaze namazınıñ sevabına qast etkenlerge, sevap azimdir!
- Menden de alıñ!
- Oy, ayaçıklarım bar ey!
- Dal bastı kiraz, topu eki sağa!

...İşte, Yaşlavnıñ deli Seyiti. Abdulvaapnıñ qavesi ögünde davlusını yerge qoyıp müşteri beklegen çiberekçi onıñ kim ekenini bilmey, davlusınıñ qalpağını açıp: “Buyurıñız, köydeş!” – dey. Seyit “buyura” ve otuz-qırq çiberek aşagan soñ, turıp kete yata. Çiberekçi:

- Köydeş, parasını bermege unuttıñız – dey.

Seyit ise ondan ciddiy bir çıraynen:

- Cennette davulnı kim çalacaq ya? – dep soray.

Mesele añlaşqan soñ, çiberekçi celkesini qaşy...

İşte, Taz Osman.. . Tükânında sekiz quman, altı çanaq, yedi qoşqulaq ve saire. Müşteri közley...

İşte, onıñ tükânı üstünde Acı Mujdabanıñ tükânı... Acı ağa daa yañı sarğan sigarını parmaqları arasına qısqan, o yerden tütününi savurıp birisi keçmesini bekley. Niayet, sigarını dumanlatıp, söğüne-söğüne deli Emir Ali keçer.

- Emir Ali, qana berçi ateşçigini!

Deli Emir Ali titrek elinen ateşini uzata ve Acı sigarını dumanlata. Yaşlardan biri Acı ağadan:

– Acı ağam, seni çox zengin bir adam deyler, doğrumu şu? – dep soray.

Acı medine fuqaresi kibi bir çıray yasay ve fuqare bir adam ekenini aňlatmağa başlay:

– Yoq, qardaşçığım, meni zengin deyler amma, bu yalan. Menim nem bar? Demir ve baqqal malları skladçığım, elli biñ pud qadar boğday alğan anbarçığım, Aqmescit yanında bir köyçğim, Aqmescitte bir kvartalçığım, beş desâtina qadar küçük bir bağçaçığım, mında ve Foti Salada birer tükânçığım, evçiklerim ve sair ufaq-tüfek şeyçiklerim bar...

Şay ya, Acı ağa çox “fuqare” bir adam. Eger biraz allı-taqaqlı olsa edi, iç o deli Emir Ali kibi, bir tilenciden ateş tilenirmi edi?

Siz onıñ nasıl bayığanını sorarsınız. Baylar nasıl bayırlar? Üçke alır, beşke satar. Halqınñ ihtiyacinen faydalanır, halqı talar, köpekten de fena ağırtıp talar. Aldatır, işletir ve çalıştırdığı kimseniñ aqqınıñ büyük bir kısmını kesip alır...

Onıñ qomşusunda sofu Aliniñ tükânı bar. Sofu işkembeciden alğan dört salıq işkembeni parçalap azırlağan soñ, eski bir legenni ala da, onı bir tayaqnen davul kibi çoqmarlay. Tuz Bazarınıñ bütün mışıqları bu davuşqa miyavlaşıp kele ve sofunuñ bergen işkembelerini aşap dağılılar. Bundan soñ, sofu Ali yigirmi sajen avlağındaki qaveci Qadırğa bağıra: “Qadır! Qadır!” Qadır qavesi öğüne çıqa ve başını uzatıp baqa. Sofu şaadet parmağını kötere, soñra elinen ocaqqa cezve tıqqan kibi yapa, yani bunıñle “bir qave” demek istey. Qadır bu “telefonı” aňlay ve icrasına baqa...

Tuz Bazarınıñ üstündeki Acı Ablanıñ “öz padişasınıñ közüne kirmek için” yaptırgan kazarmaları, onıñ astındaki çarıqçı tükânçıqlarını ezer kibi, basıp turalar. Acı Abla çox zengin ve “merd” bir adamdır. Onıñ adı ta “Gülbün-i hanan” eserine kirgen!

...Yuqarıdan bir atlı fayton kele, onıñ içinde İsmail bey Gasprinskiynen Acı Emir efendi yaslane berip oturğanlar. Onlar Sankt Peterburgğa keteler. Gasprinskiy anda Acı Emir efendini II Nikolaynıñ uzurına çıqaracaq...

...İşte, aşağıdan eki atlı faytonnen Bağçasaray galavası Suleyman bey Qırımtayev çıqa, o upravağa kete, anda onıñ işi bar. Yani küçük ev saipleriniñ üstüne qoyulğan nalognı arttırıp baylarıñkini eksiltecek, oraza tutmağan yaşları “tıymaq” için bu hususta Bağçasaray ulemasına instruksiya berecek ve saire kibi “hayırlı” işlerde bulunacaq...

...İşte, yuqarıdan okolotoçnik Kuzmanen bir de pos mıyq gorodovoy kele. Onlar tükân ögleriniñ sipirilip-sipirilmegenini teftişleyler. Kuzma çarıqçı esnafınıñ eñ fuqarelerinden sayılğan Patoş Ablanıñ tükânı aldında toqtay, yolnu teşkere. Patoş Abla tükânı aldını sipirip suvarsa da, lâkin bunı yolnuñ ortasına, yani öz sınıırına qadar yapqan. Oña yolnu ta Acı Mujdabanıñ qaldırımı túbüne qadar sipirmek kerek eken... Şay, ya niçün Patoş Abla öz tükânı aldını sipirgende, Acı ağa kibi bir fuqareniñ tükânı aldını da sipirmesin?

– Ah tı merzavets, Patoş! Ah, tı tatarskaya lopatka! Ah, sukin tı sın!

Bu munacatnıñ niyetinde Kuzma defterini çıqarıp, on beş ruble şraf yaza... Patoş Abla için on beş ruble bermek, tükânındaki bütün “malını” kediklerinen birge ğayıp etmek demektir. O ağlaycaq kibi bir çıraynen, özünden eki qat boyly ve sekiz qat mazallı Kuzmanıñ betine külip baqa ve qoynunu aqtarıp, sermiya dep saqlağan beşlikni onıñ avuçına qıstıra... Kuzma defterine yazğan şeylerniñ üstünü qaralay ve başqalarını iştıflamaq için yolunu devam ete....

Patoş Abla özüniñ arıq caqlarını ve arıq yumruqlarını sıqa... Kuzmanıñ peşinden baqa-baqa da soñra em caqlarını em de yumruqlarını boşatıp, başını burğalay. Bu burğalavnı da eki manada aňlamaq mümkün, yani bu baş burğalay ya “seni padişanen beraber yerge batqanını ne zaman körer ekenim?!” ya da “kene de olsa, Kuzma yahşı adam, on beş kümüş iştıfını bozdı da, beş kümüş qapar aldı, amma pristav özü olğan olsa, yigirmi beş kümüş iştıf yahut da on kümüş qapar alır edi” – demek ola...

Soñra Patoş Abla barbos köpekniñ tişinden qurtulğan bir taraş kibi, öz “qobasına” çekile ve tezyası başına oturıp közlerini tışqa tikip, tüşüne ve bekley...Tükânı öğünden keçken er kes oña Kuzma olup körüne...

İşte onıñ tükânı ögünde birisi peyda oldı... Kuzma!.. Hayır, Kuzma degil, “Terciman” satıp kelgen çolaq Sadıq eken.

– Abla ağam, gazet alacaqsıñız mı?

Patoş Abla başta almaycaq ola, lâkin soñradan “Rusiyege qarşı cenk yoqmı eken?” yahut da “belki, Nikolaynıñ tahtını devirecek kibi bir şeyler bardır” – dep, ümütlenip, “Terciman”nı ala ve ecelemege başlay...

Onıñ “Terciman” alğanını körgen Acı Mujdaba, yavaş-yavaş hırsız mışıq kibi, Patoşnıñ tükânına kire ve bedava gazet haberlerinden diñley. Patoş ecelep:

“Resmiy. Buhara hanı cenap azret münever Mir Seyid Abdullahat hannıñ asar-ı diyanetperverlerinden olmaq üzre qalem yazısı Bağçasaray basmahanesine büyük qıta kelâm-şeriflerden biñ adet azırılmasını sımariş buyurdılar. İşbu kelâm-qadimler Maverannahr mekteplerine vaqıf etilecektir”...

Patoş gazetni bükley... Acı Mujdaba sigarını yaqmaq içün ateş qıdırıp kete...

Esnaf iş yoq, alış-veriş yoq... Onlar, bu patoşlar, arada-sırada Kuzmalarğa qapar berip, Acı Mujdabaların sigarlarını yaqıp, arada-sırada Qadırğa “telefonen qave sımariş, öz qobalarına çekilip bekleyler... Arada-sırada “Terciman”nı ecelep, onda beklegen şeylerini araştıradar. Ve eñ soñu öleler... Dellâllar çarşı boyu: “Cenaze namazınıñ sevabına qast etkenlerge sevap azimdir!” – dep bağıra, onları biribiriniñ cenazesine çağıra, mazinler qayımlarını: Alla ramet eylesin degenlerge, aq ramet eyleye!” – degen davuşları şeer aralıqlarını ve Bağçasaraynıñ cenübindeki mezarlıq boyunu yañrata. . . İmam onıñ mezarı başında yasin oqıp hatime ete, telqin bere. Mazin cenazege kelgenlerge sadaqa dağıtı. Usul-ı cedit mektepleri “Zıncırlı”ğa, “Orta Medrese” ve “Han Medrese”sine sohta, bu medreseler ise, esnanıñ cenazesini qılmağa, “üçü”ni, “qırqı”nı, “yılı”nı bermege imamlar, mazinler yetiştire...

Tuz Bazarında ve bütün Bağçasarayda ömür kene evelki kibi kete. Acı ağa sigarını yaqmağa dep tükânı aldına çıqıp bekley... Esnaf iş, ve iş tapqanda alış-veriş bekley...

Niyet cian muarebesi başlay. Esnaf balları, köylüler Nikolaynıñ süngüsü altında cenkke kete ve Karpatlarda, German sınırlarında öleler...

Halqta daa büyük bir kesatlıq başlay, anaylar oğulları içün ağlaylar...

Ah, siz anaylar, anaylar! Sizden daa hor, daa mazlum, daa cail barmı eken? Siz ne özüñizni küñge kösteresiñiz, ne de özüñiz küñ köresiñiz. O aq qaşlarda başlarına fes kiysetilgen qabir taşları bu horluq içinde veremden ölgen siz, anayların, qabirleri degil de ne?! Kuzmalar siziñ qocalarınıñız eze, qocalarınıñız sizlerni eze, amma siz er şeyge qatlanasıñız, candan sevgen evlâtlarınıñız yerge batsın Nikolay oğrunda ölgenden de, siz susıp ağlaysıñız ve baştan ayaq ferece, marama kiyip, mezardan qaçqan kefinli mevtalar kibi, sanki ayaqlarınıñız astında köpçeçikler bardayın salmaqnen tayıp, özüñizniñ yürügeniñizni belli etmeyip, sessiz-soluqsız Bağçasaraynıñ tena aralıqlarında yüresiñiz... Qocalarınıñız öle... tul qalasıñız, açlıq çekesiñiz, arıqlap çantılaşasıñız. Dellâllar bayram namazlarından soñ: “Qapanıp qalğanlarğa beriñ sadaqa!” – dep vekâletten tilene... Siziñ eliñizden ise, sessiz-soluqsız ağlamaqtan başqa, iç bir şey kelmey. Bu ne, bu? Ayatmı, ölüm mi?

Ah siz anaylar, anaylar! Küneşke darılıp oña ters çevirilgen evleriñiz içinde doğurgan qızlarıñızni da özleriñiz kibi yapasıñız. Başlarını qapudan çıqartmaysıñız. çıqarsalar, sögesiñiz, daa da olmasa, saçından çeke ve niyet, sümsükleysiñiz! On dört yaşına kelgende, qızlarıñızğa ferece, marama kiysetesiñiz, onlar da siz kibi, ne özleri küñ köre, ne de küñge özlerini körseteler... On altı yaşında onları qocağa beresiñiz, onlarıñ yaş qocalarını Kuzmalar horlay, onlar da siziñ qızlarıñızni horlay. İçe kele. Dögeler. Özleri öleler, qızlarıñız da tul qala, öz qızlarını tamam anasından körgenleri kibi östüreler.

...Er bala doğurasıñız... olar da, o ğaripler de, Patoşlar olup yetişeler... Zulüm ve horluqlardan qurtaracaq, raat bir ömür berecek sizni küñge ve küñni sizge kösterecek bir küñ kelmeycekmi?!!

Bağçasaraynı qurtaracaq, oña can, ayat berecek saat ne zaman çalacaq?